

Krönika

Vem tänker på hamstern Fritzens eviga salighet om inte svenska kyrkan? Men Svante Folin undrar om den fortfarande ska räknas som evangelisk.

Den saliga enfalden

Millenieslutet innebär högkonjunktur för allsköns irrationalism och vidskepelse. Trots detta gynnsamma mentala klimat tynar den svenska kyrkan. Förra året minskade antalet kundbesök med en miljon. Den förestående skilsmässan från den stat som kyrkan underdånigt tjänat under nästan 500 år samt slutet på den andliga-kollektivanslutningen oroar svartrockarna. Borta är den tid då de, i egenskap av politiska kommissarier, hade församlingens hjärtan "i sitt våld att vrída och vrånga dit vart eder lyster". De allt ovanligare vanetroende har blivit à-la-carte-kristna som väljer och vrakar bland dogmerna efter behag. Den enda kyrkliga angelägenhet som har väckt något allmänintresse – kvinnoprästrådan – är utagerad. En och annan kvinnlig präst-studerande uppper visserligen att hon kräks när hon hör den eviga macholitanian om Fadern och Sonen, men med lite kreativ teologi borde gudomen lätt kunna omvandlas till urmoder, hermafrodit eller varför inte en gränsöverskridande transa?

Den marknadsorienterade kyrkans lösen är fanatisk opportunist. Hans högvördighet Hammar har erhållit en eftertraktad gaypride-utmärkelse genom att omfamna Ecce Homo-spektaklet. Kyrkan vill förstås också trots brist på tradition framstå som djupt ekofiskt engagerad. Det senaste är kristen djurvänlighet.

Om Bögjesus hade taskig förankring i evangelierna, så är den veganinspirerade Eko-Homo-versionen fritt svävande.

För tredje året i rad har djurgudstjänst hållits i Rocklunda ridhus. Framför ett altare med ljus och crucifix predikade komminister Madeleine Ingmarstedt inför en mer eller mindre andaktig församling bestående av fem hästar, tre kaniner, två katter, minst 30 hundar samt hamstern Fritzon. Tidpunkten för denna solenna begivenhet var 873-årsdagen av den helige Franciskus frånfalle.

Om Bögjesus hade taskig förankring i evangelierna, så är den veganinspirerade Eko-Homo-versionen fritt svävande. Vår Herre var ingen fräckramare. När han med knorrande mage kommer fram till ett träkontråd, som inte bär frukt av den enkla anledningen att det inte är säsong, blir han så rasande att han utslungar en förbannelse som dömer det till evig ofruktbarhet (Mark 11:12-14). Detta är dock *peanuts* jämfört med hur han behandlar de intelligenta och känsliga grisarna.

I gerasernas land ser Jesus 2 000 frejdligt bokande svin på en strandslutning. En galning närmar sig och säger sig vara besatt av så många onda andar att han kallar sig Legion. Jesus vet råd och snipp, snorun driver han i demonskaran i svinhjorden, som i vild panik störtar sig ned i sjön där den ömkligen drunknar (Mark 5:1-13). Även om vi bortser från världsliga petisser som svinägarens förlust, är detta knappast ett exempel på animal empati.

Franciskus predikade för fåglar, som han oavsett kön envisades med att kalla systrar, men inte heller han var gräsvänlig. En av hans mer hjärndöda lärjungar, broder Juniper, hörsmamar en kraslig kollegas åstundan efter grisfötter och rusar åstad och skär benet av en levande och vilt protesterande gris. Franciskus blir först orolig över hur svinaherden ska reagera, men utbrister sedan att Gud måtte ge honom en hel skog av så hängivna disciplar. Den trebranta grisen ägnas inte en tanke (Fioretti). Sanningen är den att kristendomen och de andra beduineligionerna, till skillnad från hinduismen, buddismen och taoismen, har ett rent imperialistiskt och exploativt förhållande till djur och natur. För övrigt, är inte kyrkoplukt för oskäliga kreatur en mild form av djurplågeri?

12 oktober 1999
SVANTE FOLIN

Terror som terror. Nazisterna dödade systematiskt, medan det stalinistiska dödandet skedde mer godtyckligt. Diner menar att denna skillnad ofta förbises i en iver att jämföra de olika terrorväldena.

1800-talet återuppstår

En israelisk historiker menar att förintelsen följde av tillfälligheter. Folke Schimanski har läst en annan europeisk historia än den gängse.

Dan Diner, chef för institutet för tysk historia i Tel Aviv, har skrivit en bok med den något förmätna titeln *Att förstå seklet*. Den har rönt stor uppmärksamhet i det tyska språkområdet och är en djuggående revision av den vanliga berättelsen med dess tvångstänkande och fastnaglade tidskonor.

Idéhistoria

Dan Diner
Das Jahrhundert verstehen
Eine universalhistorische
Deutung
Luchterhand, 1999

Europa dominerar. Men perspektivet försjukts, periferierna uppvärderas på bekostnad av historiska centra. Diner ser Europa "sittande på en trappa i Odessa". Detta är en oortodox bok, inte minst vad gäller frågan om historisk kontinuitet visavi tillfällighet.

Ett ledmotiv är att de stora konfliktskaperna i detta århundrade – nationalismen, nazismen och kommunismen – har varit långt mindre ideologiskt präglade än man tror. Inte ens det spanska inbördeskriget var en uppgörelse mellan ett och gott, mellan fascism och antifascism. Och vad vi ser i slutet av detta sekel är en fortsättning på historien före det kalla kriget. Rötterna går tillbaka till 1800-talet, då övergången från multikulturella imperier till monoetniskt orienterade nationalstater inleddes. I stället för historiens slut bör vi tala om historiens återkomst.

Värdekrig som skymmer

Diner tillför här begreppet *konversion*. Ett exempel är den polska frihetskampen före 1919, där det socialistiska elementet blir mer och mer nationellt färgat. Frihetsledaren Pilsudski var först marxist men blev utpräglad nationalist. Gränsen mellan universell värdeideologi och snäva statsintressen är svävande, och konversion kan ske åt båda hållen. Men *värdekriget*, idéernas internationella inbördeskrig, har skymt nationella och etniska drivkrafter. Inte minst mellankrigstidens konfrontationer mellan de ideolo-

giska lägren var påverkade av gammelstrategiska intressen, ofta kretsande kring Mellanöstern med Bosporen som centrum. Andra världskriget, då västmakterna och Sovjet slöt en oheilig allians mot Hitlertyskland och Japan, kan ses som en vapenvila i denna flerbottnade kontrovers.

Här har Diner en historiesyn med betoning på kontinuitet. Men när det gäller Hitlers maktövertagande menar han att skeendet mest präglades av tillfälligheter. Tidskononen den 30 januari 1933 skjuts undan till förmån för den 27 mars 1930, då den sista parlamentariska ministären under socialdemokraten Müller avgick. Här avgjordes Weimardemokratis öde, anser Diner.

Orsaken var att det konservativa DVP inte ville rösta för en fyraprocent höjning av arbetslöshetsstödet utan tvärtom ville nedrusta det trygghetssystem, som studdes av Stinnes-Legien-avtalet i november 1918. Det ser ut som en viktig principfråga. Men i ett läge då demokratin var hotad var det ju en struntsak, vilket man inte insåg då. Så fick man Brüning-diktaturen som genomförde nedskärningar, vilket i sin tur gynnade Hitler opinionsmässigt. Slutakten blev en prestigekamp mellan några huvudfigurer (Hindenburg, Papen, Schleicher och Hitler), varav ingen var någon demokratianhängare.

Diner avfärdar den deterministiska tesen om Tysklands *Sonderweg*, som omhuldas av ledande historiker. Hitlers maktövertagande föregicks av en rad tillfälligheter samt av ett antal personers intrigerande. Och demokratin kämpade inte mot diktatur, utan diktatorer kämpade mot varandra.

Olika vägar

Varför gick inte alla europeiska länder samma väg som Tyskland? Diner menar att länder som England och Frankrike (han kunde också ha nämnt Sverige) styrdes av politiker hos vilka känslan för landets och folkets bästa väcktes i vissa ögonblick. England var under hela mellankrigstiden ett ekonomiskt sjukt land men räddades genom världskrisen av labourmannen McDonald, som i sitt *National Government* skar i arbetslöshetsbidragen medan facket rasade. Men han hade folkmajoritetens stöd. Ett år senare kunde bidragen höjas igen. Och England slapp det politiska sammanbrottet. Majoritetsvalsystem gynnar moderation och mittenorientering. Yt-

terlighetspartier har aldrig spelat någon roll i England. I Frankrike hade man proportionella val med ett rörigt parlament och växlande regeringar. Men mellankrigstidens Frankrike hade en god ekonomi, en förhållandevis låg arbetslöshet under världskrisen och en praxis av informella uppgörelser i parlamentet över partigränserna. Detta kan vara några faktorer som räddade demokratin. Mot slutet av 1930-talet förföll den, men slutet fick vi aldrig se.

I stället för historiens slut bör vi tala om historiens återkomst.

I Tyskland fanns inte någon konsensuskultur, skriver Diner. Här antog partierna formen av rena härläger. Detta tillsammans med ett proportionellt valsystem underminerade Weimarsystemet. Det skulle ha kunnat bevaras om partierna hade varit mera inriktade på att sluta kompromisser (som särskilt avskyddes av nazister och kommunister). Uppgörelser över blockgränser kan vara ett uttryck för nationellt ansvarstagande. Men sådant fanns föga av i Weimardemokratien.

Skilda terrorväldena

Högst läsvärd är Diners skildring av vägen till Holocaust. Diner tar upp den nazistiska respektive den stalinistiska terrorn och vänder sig mot "en jämförande kvantifiering av hekatomber av uppstaplade lik". Redan de olika tidsrymderna för nazi- respektive sovjetregimen försvårar jämförelsen. Medan Stalinterrom präglades av exempelöst godtycke, var offen i det nazistiska systemet stigmatiserade på förhand. Det sätt som offen god på var helt olika. I gulagsystemet ut-sattes miljontals medborgare för tvångsarbete, däremot var döden inte en direkt målsättning för stalinterrom. Det var den i högsta grad i SS-maskineriet, antingen via omånskligt arbete eller massavlivning.

Framför allt rör det sig om principiellt olikartade system, framvuxna ur skiljaktiga kulturer och situationer. Kyligt summerar Diner, att jämförelseivern synes emana från "specifika och kulturellt determinerade minnen, för vilka parallelliseringen av illgärningar utgör ett behov". Mer koncis kan det knappast sammanfattas.

FOLKE SCHIMANSKI